

Ad. S. Jensen

IV.

Adolf S. Jensen.

23. maj 1866 — 29. august 1953.

Tale i Videnskabernes Selskabs møde den 7. maj 1954.

Af **Magnus Degerbøl.**

I den høje alder af 87 år afgik professor emeritus Adolf S. Jensen ved døden den 29. august 1953. Hermed afsluttedes et langt og virksomt liv i forskningens, undervisningens og administrationens tjeneste. Adolf Jensen blev professor zoologiae efter professor Jungersens pludselige død i 1917 og han beklædte dette embede til han faldt for aldersgrænsen i 1936. I disse år var han tillige formand for museumsrådet ved Universitetets zoologiske Museum, men havde allerede da i nogle år, fra 1914, som inspektor ved museets 2. afdeling haft plads i museumsrådet og dermed deltaget i museets ledelse. I universitetsundervisningen har Adolf Jensen under forskellige former deltaget så at sige hele sit liv, lige fra sin embedseksamen i 1892 til han trak sig tilbage i 1936, og kom ved sin fremragende og levende undervisning til at præge og glæde en hel menneskealders studenter, og dermed senere lærere og forskere.

Adolf Severin Jensen blev født i Slangerup som søn af sadelmagermester J. M. Jensen og hustru Andrea f. Schwartz. Han blev student fra Frederiksborg Statsskole i 1884 og begyndte straks at studere naturhistorie og geografi ved Københavns Universitet, hvorfra han blev cand. mag. med zoologi som hovedfag i 1892. Umiddelbart efter sin embedseksamen blev han af professor Lütken ansat som assistent såvel ved Zoologisk Museums I. afdeling (hvirveldyrafdelingen) som ved Zoologisk Studiesamling. Begge stillinger var dog lige slet lønnede og Adolf Jensen var ved siden heraf i mange år en højt skattet lærer ved skoler, kursus og seminarium, ligesom han i adskillige år var manuduktør i zoologi for medicinere.

Adolf Jensen var i første linje ichthyolog og malakolog. Hans hovedarbejder handler om fisk, især grønlandske, og om nordiske mollusker, men iøvrigt lykkedes det ham i sit lange liv at skrive om de fleste større dyregrupper, orme, krebsdyr, insekter, mider, bløddyr, fisk, krybdyr, fugle og pattedyr, hvad enten det drejer sig om dyregeografiske, biologiske eller morfologiske studier.

Bortset fra nogle mere populærvidenskabelige afhandlinger om nogle fiskearters biologi starter Adolf Jensen sin videnskabelige publikation med et arbejde over »En Tyroglyphide i Hesteiglens Ægkapsel« (Vidensk. Medd. 1895). Det var blevet iagttaget, af R. S. Bergh, at der jævnlig fandtes en mide i hesteiglens kokoner, og Adolf Jensen tog denne iagttagelse op til nærmere undersøgelse. Disse kokoner, der lægges i skrænter af damme og småsøer, gravede Adolf Jensen frem i stort antal fra en dam ved Fortunen og så hvorledes miderne i deres ungdomsstadier svømmede rundt i kapslernes indhold af æggehvide, som de slubrede i sig, eller ligefrem fortærede iglernes larver. Han gav ikke alene en redegørelse for midernes udvikling og bygning i de forskellige larvestadier, men fulgte deres væremåde nøje ved at tage de levende dyr med hjem til nærmere undersøgelse i laboratoriet. Allerede i dette første arbejde møder vi Adolf Jensen i hans bedste form, den overordentlig fine og skarpsindige iagttager og den nøjagtigt arbejdende videnskabsmand, der havde et skarpt øje for detaljens betydning. Han fulgte her de bedste traditioner indenfor den danske zoologi, således som de var ført videre, og formentlig blevet indprentet ham, af hans lærer professor Lütken.

Adolf Jensen vendte dog hurtigt tilbage til ichthyologiske og marinbiologiske undersøgelser. I årene fra 1897 til 1907 afsluttede han den af C. Winther og H. J. Hansen påbegyndte bearbejdelse af fisk i det store værk *Zoologia Danica*, hvor han skrev om sådanne fiskegrupper som: flyndere, sild, ål, laks, karper, tværmunde og rundmunde.

I 1901 påviste han (Ichthyologiske Studier), at havområderne nord og syd for den submarine ryg, der i Nordatlanten strækker sig fra Østgrønland over Island til Færøerne og Hebriderne, hver for sig havde sin særegne fiskefauna, svarende til at temperaturen i dybet i det nordlige kolde område stadig er under nul grader, men i det sydlige Atlanterhavsbækken sædvanlig er positiv. Dette

resultat var ganske vist i modstrid med tidligere publicerede fangster af fisk, især lycoder, fra disse områder, men ved en kritisk gennemgang af dette materiale kunne Adolf Jensen fastslå, at der her havde været tale om fejlbestemmelser. Rigtigt bestemt viste også disse arter, at de to havområder havde hvert sit faunaelement, således som allerede professor Jungersen tidligere havde fremhævet det som et af de vigtigste almene resultater af Ingolf-expeditionens undersøgelser. Adolf Jensen slutter sine undersøgelser med disse manende ord til systematikkerne: »Den mest ængstelige Agtpaagivenhed ved Arternes Udredning vil være nødvendig, hvis der efter den systematiske Bearbejdelses Afslutning skal kunne drages sikre Slutninger paa Grundlag af vort Arbejde, af Interesse for Naturvidenskaben i Almindelighed. Og det skulde dog være Specialundersøgelsers endelige Maal at føje Sten til Naturvidenskabens fælles Bygning.«

I den nævnte afhandling havde Adolf Jensen beskrevet flere nye arter af lycoder og denne gruppes systematik beskæftigede ham i de følgende år; resultatet heraf blev en revision og en systematisk bearbejdelse af samtlige nordeuropæisk-grønlandske lycodearter, offentliggjort i den statelige publikationsrække fra den danske Ingolfexpedition (1904). Dette grundige og omfattende arbejde, der ledsages af ti tavler og mange tekstfigurer, er et hovedværk indenfor lycodesystematikken.

Den kritiske gennemgang af tidligere tiders artsbestemmelser og artsudbredelse i Nordatlanten, som Adolf Jensen havde gennemført for fiskefaunaens vedkommende, tog han også op for nogle nordiske molluskers vedkommende og med tilsvarende smukke resultater (Studier over nordiske Mollusker I *Mya* (1900); II *Cyprina islandica* (1902); III *Tellina* (1905), Vidensk. Medd.) Han påviste, at også her havde man blandet forskellige former, boreale og arktiske, sammen, hvilket nødvendigvis måtte medføre udbredelsesforhold, der såvel fra geologisk som zoologisk synspunkt havde været uforståelige. Rigtigt bestemt kom der også her orden, hvor der før var forvirring; såvel dyrenes fortidige som nuværende udbredelse, deres indvandringsveje o. s. v. blev hermed forståelig. — Som et yderligere resultat af Adolf Jensens malakologiske undersøgelser må nævnes et større arbejde over en del af Ingolfexpeditionens muslinger (1912).

I 1906 var Adolf Jensen for første gang i Grønland. I adskil-

lige år havde han bemærket, at der ved Grønlands sydvestkyst nu og da blev fundet skaller af muslinger, der i vore dage ikke er udbredt så langt imod nord. Han tog dette som et udtryk for, at der tidligere måtte have været en tid, da der havde været varmere i de grønlandske farvande end i nutiden. For at få dette spørgsmål nærmere undersøgt foretog han sammen med geologen P. Harder en kvartærgeologisk undersøgelse af området omkring Diskobugten. Resultatet heraf blev påvisningen af, at en postglacial varmeperiode faktisk var forekommet i Vestgrønland. En foreløbig meddelelse herom fremkom i 1910, men forskellige omstændigheder medførte, at den endelige publikation blev stærkt forsinket; først efter afsluttende undersøgelser af geologen Dan Laursen kunne arbejdet afsluttes i 1949.

Man kan sige, at denne rejse for Adolf Jensens vedkommende blev indledningen til yderst værdifulde undersøgelser af den grønlandske dyreverden, såvel af ren videnskabelig som af mere praktisk karakter, der fik den største betydning for den grønlandske befolkning. I 1902 havde Adolf Jensen efter indbydelse af Dr. Joh. Hjort deltaget i et togt med den norske undersøgelsesdamper Michael Sars i de nordatlantiske farvande og havde her haft lejlighed til at sætte sig ind i de praktisk-videnskabelige fiskeriundersøgelser. Ved selvsyn havde han nu i 1906 i Grønland kunnet danne sig et skøn over den indfødte befolknings erhvervsmuligheder. Det nationale erhverv, sælfangsten, kunne allerede da ikke give tilstrækkelig føde til befolkningen og fiskeriet blev drevet på en yderst primitiv måde og var lidet anset. Ved sin hjemkomst stillede Adolf Jensen derfor forslag om, at grønlænderne blev oplært i mere moderne fiskerimetoder og at der med dette mål for øje blev foretaget praktisk videnskabelige undersøgelser i de grønlandske farvande for at få fastslået, hvilke muligheder der var for et sådant fiskeri.

Dette resulterede i, at Adolf Jensen i årene 1908 og 1909 blev leder af de nu klassiske Tjalfeexpeditioner. Der blev herigennem for det første indsamlet et stort videnskabeligt materiale, der blev bearbejdet af Zoologisk Museums videnskabsmænd (Vidensk. Medd. 1912, 1913), men dernæst blev der, hvad der var hovedopgaven, gjort rede for hvilke økonomisk værdifulde fiskearter, der forekom, på hvilke pladser de måtte søges, hvorledes deres yngleforhold, ernæringsforhold, vandringer o.s.v. var. — Det

praktiske resultat heraf blev, at der efter Adolf Jensens forslag blev oprettet fiskeristationer, hvor grønlænderne blev oplært i moderne fiskerimetoder. Selv blev Adolf Jensen som fiskerisagkyndig knyttet til grønlandsadministrationen og dermed indlededes et lykkeligt samarbejde mellem videnskab og praxis. Adolf Jensen kunne herigennem følge og lede den grønlandske befolknings overgang til fiskerierhvervet; et forhold der fik afgørende betydning for deres existens, da stærkt ændrede klimaforhold, den såkaldte klimaforbedring, få år efter satte ind i havene omkring Grønland. Hermed gik sælfangsten yderligere tilbage, medens fiskeriet, og da især de enorme torskefiskerier, blomstrede op. Også på de videnskabelige områder kom Tjalfeexpeditionens undersøgelser i stand på et særdeles heldigt tidspunkt, idet man nu med disse expeditioners resultater som basis havde mulighed for år for år at følge de indtræffende ændringer.

Om fiskeriets explosive udvikling har Adolf Jensen, tildels sammen med sin medarbejder, nuværende dr. Paul Marinus Hansen, skrevet flere afhandlinger. I 1925 foretog han endnu en gang, ombord på »Dana,« praktisk-videnskabelige fiskeriundersøgelser i Grønland, men fik iøvrigt ikke senere lejlighed til at besøge dette land, der var hovedemne for hans livs indsats.

Adolf Jensens interesse var dog ikke alene knyttet til fiskeriet. Gennem sine undersøgelser havde han, som tidligere nævnt, indsamlet et betydeligt materiale af mange andre dyregrupper og var i det hele taget kommet i kontakt med væsentlige dele af den grønlandske fauna. Det måtte derfor falde naturligt at han tog hele denne dyreverden op til en samlet vurdering. I »Grønlands Fauna. Et Forsøg paa en Oversigt«, publiceret i festskrift udgivet af Københavns Universitet i anledning af Hans Majestæt Kongens fødselsdag 1928, giver han en værdifuld og udmærket gennemgang af hele den grønlandske fauna. En fyldigere bearbejdelse får pattedyrene, der gennemgås art for art, og de mere økonomisk vigtige fiskearter; men iøvrigt gøres der rede for artsantallet indenfor de enkelte grupper, for dyrenes geografiske udbredelse og oprindelse. Adolf Jensen slutter sig her til den opfattelse, at bortset fra nogle af de lavere, mere hårdføre dyreformer, der muligvis er af præglacial oprindelse og som kan have overlevet istiden på nunatakker, er landfaunaen for de fleste formers vedkommende indvandret fra arktisk Nordamerika.

I noget sammentrængt form udkom dette arbejde på engelsk i det store værk »Greenland« fra samme år.

Et andet udslag af Adolf Jensens almene interesse i grønlandske forhold viser sig i hans bidrag til værket om »Biskop, Dr. theol. Otto Fabricius, Et Mindeskrift i Hundredaaret for hans Død« (Medd. om Grønland 1923), skrevet sammen med Bjørn Kornerup og Schultz-Lorentzen.

Det vil være umuligt at arbejde med den grønlandske fauna uden gang på gang at måtte søge tilbage til Otto Fabricius' »Fauna Groenlandica« fra 1780 og senere publikationer af samme forfatter. Mange specialforskere, der har benyttet disse skrifter, har udtalt sig med stor anerkendelse, ja beundring, om deres forfatter, men en samlet fremstilling af Otto Fabricius' betydning som zoolog, et helhedsbillede af naturforskeren Otto Fabricius, blev det Adolf Jensen, selv en ypperlig iagttager og kender af Grønlands dyreverden, forbeholdt at give.

Også Adolf Jensen er fuld af beundring for denne mand, der på mange områder var langt forud for sin tid; ikke mindst fortjenstfuld er den fylde af sikre iagttagelser over dyrenes biologi, som Fabricius, ofte under de vanskeligste forhold, har været i stand til at gøre. Iagttagelser som først langt senere tider har kunnet bekræfte og som er af værdi den dag i dag. Adolf Jensen giver mange eksempler herpå og det lykkedes ham at fremdrage adskilligt af hans værker af mere almen zoologisk interesse og som hidtil var blevet oversat. — Som rimeligt er, måtte de store ændringer i den grønlandske dyreverden og som Adolf Jensen havde gjort rede for, medføre, at han fulgte spørgsmålet om klimaforbedringen også uden for Grønland med særlig interesse. I 1939 giver han som en af de første i sin afhandling: Concerning a change of climate during recent decades in the arctic and subarctic regions from Greenland in the west to Eurasia in the east, and contemporary biological and geophysical changes (D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk.) en værdifuld samlet oversigt over disse ændringer indenfor de forskellige dyregrupper og han diskuterer de forandringer, der samtidig er foregået på en række andre områder i havstrømme, havets og luftens temperatur, gletchernes tilbagerykning o. s. v.

I et par mindre afhandlinger fremkom han senere med nye oplysninger om dette emne.

Tidligt havde Adolf Jensen planlagt en bearbejdelse af hele den grønlandske fiskefauna. Hans mange hverv bevirkede dog, at dette arbejde trak i langdrag. Det må også siges, at en sådan dobbeltstilling som professor i et omfattende fag som zoologi og leder af et stort museum er en antediluviansk kombination, som normalt vil overstige en enkelt mands kræfter. Det var utvivlsomt en skuffelse for Adolf Jensen, at det ikke lykkedes ham at få Zoologisk Museum flyttet bort fra den gamle bygning i Krystalgade, der er lige så antediluviansk som nævnte dobbeltstilling. Kun en myreflottig mand som Adolf Jensen kunne tænke sig samtidig at få tid til videnskabeligt arbejde, og igennem alle årene havde han stadig dette fiskeværk for øje og det lykkedes ham også i det væsentlige at få skrevet om de fleste grønlandske fiskearter. I 1904 gav han en oversigt over de østgrønlandske fisk (*The fishes of East-Greenland, Medd. om Grønl.*). I »Mindeskrift for Japetus Steenstrup« 1914 gjorde han, væsentligt på grundlag af sine egne undersøgelser og iagttagelser fra Tjalfeexpeditionen rede for de grønlandske hajer, »*The selachians of Greenland*«.

I de følgende år fulgte nogle mindre afhandlinger: *Researches on the distribution, biology and systematics of the Greenland fishes, I *Sebastes marinus** (Vidensk. Medd. 1922), *The Greenland Halibut (*Reinhardtius hippoglossoides* (Walb.)) its development and migrations* (D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skrifter 1935), *Remarks on the Greenland Eel, its occurrence and reference to *Anguilla rostrata** (Medd. om Grønl. 1937); *A new Deep Sea Berycoid Fish from Davis strait *Caristius groenlandicus* n. sp.*, og *The Marsipobranchs of Greenland* (Vidensk. Medd. 1941); også det intrikate spørgsmål om fiskeracer tog Adolf Jensen op til behandling: *On subspecies and races of the Lesser Sand Eel (*Ammodytes lancea* S. Lat.)* (Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Biol. Medd. 1941) og *On specific constancy and segregation into races in sea-fishes* (Ibid. 1944).

Det var dog først efter at han var blevet fritaget for sine embedspligter ved sin afgang som professor (1936), at Adolf Jensen fik tid til at arbejde alvorligt med den grønlandske fiskefauna. Under fællestitlen: *Contributions to the ichthyofauna of Greenland* publicerede han i årene 1942-1948, i *Spolia Zoologica Musei Hauniensis* sine undersøgelser over de fleste af de resterende arter. En afsluttende publikation over: *Recent finds of Lycodinae in*

Greenland waters fremkom i 1952 (Medd. om Grønland). Dette var Adolf Jensens sidste arbejde. Ejendommeligt nok omhandlede det de samme fisk, hvormed han startede sine egentlige videnskabelige ichthyologiske undersøgelser. Kredsløbet var sluttet, han havde gennem alle sine fiskeafhandlinger arbejdet sig tilbage til sit udgangspunkt.

Adolf Jensen satte megen pris på at færdes i naturen og han var en fin iagttager af dyrelivet herude. Han kendte naturens gang året rundt og har i flere afhandlinger gjort rede for adskillige arters biologi, baseret i første linje netop på iagttagelser i selve naturen. Han havde en forbavsende evne til at finde nye ting frem og sætte dyrenes væremåde i relation til deres bygning. Ja man kan sige, at typisk for mange af Adolf Jensens arbejder er netop denne kombination af biologiske iagttagelser med senere smukt gennemførte anatomisk-morfologiske undersøgelser. Et særligt smukt eksempel herpå er hans undersøgelser over Otto Friderich Müllers Det nøjsomme Møl («Studier over *Incurvaria koernerii* Zell.» Det Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Biol. Medd. 1932). Kendskabet til dette dyr var særlig for de yngre stadiers vedkommende meget mangelfuldt, men Adolf Jensen følger dets livsløb så at sige fra vugge til grav og giver en særdeles nøje beskrivelse belyst af smukke instruktive figurer af larvestadier og pupper. Til denne kategori må også flere af hans arbejder over pattedyr henregnes, publiceret i Vidensk. Medd. I »Muse- og egerngnavede Kogler« (1920) påviste han som resultat af omfattende undersøgelser i et stort antal skove og plantager, at mus spiller en hidtil uanet rolle som koglegnaver og kogleødelægger og han gjorde rede for, hvorledes muse- og egerngnavede kogler kunne kendes fra hinanden. — I »Skovmus og Hvidgrankogler« (1912) og »Fortgesetzte Untersuchungen über das Zapfennagen der Waldmaus« (*Mus sylvaticus* L.) forfølger han spørgsmålet og giver en redegørelse for musenes koglegnaveri i almindelighed og skovmusenes specielle betydning herfor. Her kan også nævnes flere mindre biologiske afhandlinger som »Frøaar og Egernvandring« (Vidensk. Medd. 1923), »Det store korsnæbtræk 1927« (Dansk ornith. Foren. Tidsskrift 1929); en udvidet udgave heraf fremkom på tysk i 1930 (Biol. Medd.), »Træk af Spætternes Biologi« (D. Kgl. Danske Vidensk. Selskab. Biol. Medd. 1937) samt »Bog og Eger, Bogvikler og Musvitter« (Ibid. 1946). — Også naturfred-

ningen havde Adolf Jensens udelte interesse; han var medlem af Naturfredningsrådet fra 1917-1929.

Adolf Jensen måtte nødvendigvis blive en central skikkelse indenfor den hjemlige zoologi. I 21 år var han medlem af Dansk naturhistorisk Forenings bestyrelse, fra 1917 til 1934 som formand. Fra 1913-31 var han tillige redaktør af denne forenings publikation: Videnskabelige Meddelelser og af Danmarks Fauna. Også i det Grønlandske Selskabs bestyrelse havde han plads i en årrække og fra 1910-21 redigerede han selskabets årsskrift. Begge foreninger viste deres anerkendelse og taknemmelighed ved at gøre ham til æresmedlem. I 1918 blev han æresdoktor ved Lunds Universitet. Medlem af Videnskabernes Selskab blev Adolf Jensen i 1929 og flere af hans afhandlinger er, som allerede nævnt, publiceret i Selskabets Biologiske Meddelelser. Personlig var Adolf Jensen et elskværdigt menneske; hans optræden var stilfærdig og fordringsløs, men han kunne forfølge sine mål med fasthed og udholdenhed.

Han var den fødte lærer, der med megen humor og lune forstod at kaste liv over undervisningen, hvor han især anvendte examinatoireformen og dermed den mere personlige kontakt med den enkelte. Han forstod at give sine studenter noget af sin egen glæde ved skarp iagttagelse og nøjagtig beskrivelse; ofte kunne han under en noget tirrende og drilsk, men stadig elskværdig, form tvinge dem til en personlig ydelse og indlevelse i stoffet, som bevirkede, at dette sent blev glemt eller blev taget op til fornyet undersøgelse.

Selv omfattede han studenterne med største interesse, deres ve og vel lå ham stærkt på sinde. — Mange generationer af naturhistorikere vil mindes en højtelsket lærer.

Ved Adolf Jensens død har dansk videnskab mistet en alsidig og vidtspændende forsker, der desuden ved sine praktiske videnskabelige undersøgelser blev grundlægger af de moderne fiskeriundersøgelser i Grønland og dermed i en kritisk tid banede vej for et nyt erhverv for grønlænderne. Også i dette land vil hans navn blive mindet i taknemmelighed.

Æret være hans minde.

